

УДК 343.359

Н. А. Хоменко, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Академії митної служби України

КОНТРАБАНДА ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЇЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Нині контрабанда зброї залишається одним з головних чинників дестабілізації відносин, пов'язаних з обігом зброї, підтримкою тіньових капіталів, фінансово-економічною основою транснаціональної організованої злочинності. Стан національної безпеки залишається складним унаслідок дії низки викликів та загроз, зумовлених у тому числі й неефективністю боротьби з контрабандою зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Сьогодні контрабанда остається одним из основных факторов дестабилизации отношений, связанных с оборотом оружия, основой теневых капиталов, финансово-экономической основой транснациональной организованной преступности. Состояние национальной безопасности остаётся сложным в силу действия ряда угроз, обусловленных в том числе и неэффективной борьбой с контрабандой оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ.

For today contraband goods of weapon remain one of main factors of destabilization of relations, related to the appeal of weapon, basis of shadow capitals, фінансово-економічної basis of the organized crime. The state of national safety remains difficult as a result of action of row of calls and threats, predefined including by unefficiency of fight against on the sly of weapon, ammunition and explosives.

Ключові слова. Контрабанда зброї, бойових припасів та вибухових речовин, національна безпека, транснаціональна організована злочинність.

Вступ. Загострюється проблема контрабанди зброї, бойових припасів та вибухових речовин. Ураховуючи підвищену суспільну небезпечність цього негативного явища, слід зосередитися на проблемі визначення цього злочину як фактора загрози національній безпеці України.

Постановка завдання. На основі аналізу праць таких учених: О. Ф. Бантишев, О. О. Дудоров, О. О. Кравченко, А. А. Музика, О. М. Омельчук, О. В. Процюк та інших автор диходить висновку, що, приділяючи увагу окремим аспектам характеристики такого негативного явища, як контрабанда зброї, дослідники майже не розглядають її як фактор загрози національній безпеці України.

З урахуванням вищевикладеного, можна сформулювати мету статті: проаналізувати основні ознаки контрабанди зброї, бойових припасів, вибухових речовин, що визначають її небезпеку для суспільства та держави на цей час, визначити її як фактор загрози національній безпеці України у сфері її економічних інтересів.

Результати дослідження. У сучасних умовах, за яких зброя перетворилася на товар, суспільна небезпека контрабанди зброї полягає в тому, що під час протиправного переміщення зброї, бойових припасів та вибухових речовин через митний кордон України порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який передбачає спеціальний порядок переміщення даних предметів через кордон, тим самим заподіюються прямі економічні збитки державі, пов'язані з несплатою мита, інших податків (платежів) як

© Н. А. Хоменко, 2012

під час перетину митного кордону України, так і у зв'язку з реалізацією зброї, бойових припасів та вибухових речовин на території України і за її межами. Крім того, контрабанда зброї, бойових припасів та вибухових речовин заподіює шкоду громадській безпеці українського народу, здоров'ю людей, відносинам України з іншими державами, а також співпраці держав у боротьбі з міжнародним обігом зброї, бойових припасів та вибухових речовин. У зв'язку з динамічним розвитком суспільства і появою нових факторів ризику контрабанда зброї загрожує не тільки економічній, а й національній безпеці України.

Проте слід звернути увагу на неоднозначність підходів до оцінки суспільної небезпеки контрабанди зброї, вибухових речовин та боєприпасів доктриною кримінального права та кримінології. Під час вивчення матеріалів справляється враження, що різні автори, оцінюючи суспільну небезпеку контрабанди зброї, оперують різними фактами, а суспільство навіть і не здогадується про надзвичайний стан її шкідливості. Спробуємо проаналізувати фактори, що визначають суспільну небезпечність цього злочину. Насамперед, суспільна небезпека контрабанди зброї визначається характером та розміром заподіяної шкоди. В умовах, за яких зброя перетворилася на товар, контрабанда зброї, бойових припасів і вибухових речовин підриває економіку держави, заподіює прямі економічні збитки державі, пов'язані з несплатою мита, інших податків (платежів), як під час перетинання митного кордону України, так і у зв'язку з реалізацією зброї, бойових припасів та вибухових речовин на території України.

Ряд авторів (А. П. Закалюк, М. Г. Вербенський) вважають, що завдаючи шкоду (не сплачуючи мито й інші податки) в бюджет, транснаціональні корпорації, що торгують зброєю і використовують територію України як транзитну, отримуючи надприбутки від контрабанди зброї, завдають такий розмір матеріальної шкоди Україні, який може відповідати розмірам її теперішнього бюджету. Сума збитків оцінюється в мільярди доларів. Також велика шкода завдається контрабандою зброї у зв'язку з посяганням контрабандистів на громадську безпеку, життя і здоров'я людей, а також у зв'язку із загрозою вчинення терористичних актів. Достатньо навести такі дані, що найпоширенішим злочином є незаконне поводження зі зброєю. У 2002 р. його питома вага становила 95,9 %, 2003 р. – 95,6, 2004 р. – 96,7, 2005 р. – 97,5, 2006 р. – 97,7, 2007 р. – 97,9, 2008 р. – 98,1, в 2009 р. – 97,7 %. Слід ураховувати, що основна частина зброї, бойових припасів та вибухових речовин потрапляє в незаконний обіг шляхом контрабанди (29,0 % вилученої зброї іноземного виробництва, у тому числі місць збройних конфліктів, що створює умови для вчинення найтяжчих злочинів [1].

Оцінка суспільної небезпеки контрабанди зброї визначається мотивом та метою дій злочинців. Особливістю даного посягання є та обставина, що з переходом держави на ринкові відносини контингент суб'єктів контрабанди зазнав значних змін. Нині "факти затримання свідчать про те, що в основному нелегально намагалися перемістити зброю громадяни, які слідували на постійне місце проживання. Виходячи з пояснень порушників митного законодавства, зброя, боєприпаси та вибухові речовини, що незаконно ввозяться на територію України, раніше були придбані на ринках у незнайомих осіб або знайдені в районах військових стрільбищ, полігонів, місцях активних бойових дій" [2, 318]. Протягом 2010 р. підрозділи ДМСУ з контрабанди зброї порушили 21 кримінальну справу, протягом 2011 р. – також 21 кримінальну справу [3].

Проте найбільшу небезпечність являє собою діяльність контрабандистів – членів організованих транснаціональних груп. Так, у 2010 р. виявлено 397 організованих груп і злочинних організацій, у 54 випадках їх учасників притягнуто до відповідальності за незаконне поводження зі зброєю [3, 13]. На думку П. Д. Біленчука, С. Є. Єрєнова, А. В. Кофанова, "зараз формуються тіньові транснаціональні структури, які забезпечують отримання надприбутків від незаконної торгівлі зброєю" [4, 94]. Небезпечно те, що відбувся вихід тіньових структур (злочинних угруповань) за межі держави. Так, Н. С. Міняйло зазначає, що протягом останнього десятиліття Україна завоювала репутацію одного з найактивніших у світі постачальників незаконної стрілецької зброї. Це одна з декількох країн Східної Європи, яка знайшла в торгівлі зброєю джерело прибутку.

Найпопулярніша вогнепальна зброя, вона становить левову частку всієї зброї, яку незаконно транспортують транснаціональні організовані групи [5]. У незаконному постачанні зброї беруть участь і інші суміжні країни. Зафіксовано чимало випадків постачання зброї іноземних держав (наприклад, Польщі) на адресу українських фірм. Велику стурбованість викликають зони бойових дій, відкля ділки-контрабандисти переправляють зброю, створюючи канали її постачання. Ускладнює ситуацію й те, що нині Україна залишається країною транзиту зброї. Зброя перетворилася на товар, який має величезний попит. В її придбанні зацікавлені як злочинні, так і напівлегальні й легальні структури. За даними ЗМІ, деякі комерційні підприємства в Україні спеціалізуються на ввезенні окремих деталей зброї з-за кордону та переробці їх у зброю з метою контрабанди. Прикладом такої тіншової діяльності є кримінальна справа, що розслідувалася, а 30 березня 2012 р. була направлена до суду прокуратурою Дніпропетровської області за обвинуваченням службових осіб одного з товариств з обмеженою відповідальністю м. Дніпропетровська в контрабанді зброї та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 209 Кримінального кодексу України). Зазначених осіб звинувачено в тому, що вони всупереч вимогам чинного законодавства, в період з 2008 по 2011 рр., незаконно ввезли до України 355 одиниць вогнепальної турецької зброї в розібраному вигляді, на яку не поширюється дія дозвільної системи, оформивши її як комплектуючі деталі для пристроїв вітчизняного виробництва. Згодом для отримання вигоди від реалізації незаконно отриманої зброї, вони її збрали, нанесли на неї маркування вітчизняного виробника, сертифікували у відповідному державному органі під виглядом пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених снарядами не смертельної дії, та встигнули реалізувати таким чином близько 70 одиниць [6].

Отже, суб'єктами контрабанди зброї виступають не тільки окремі громадяни, а й ті самі особи, про яких писали А. М. Яковлев, В. М. Єгоршин, Ю. В. Нікітін, тобто юридичні особи (корпорація, злочинне підприємство, фірма) і фізичні особи, які діють від їх імені та в їх інтересах. Фактично ними є торговці зброєю, представники транснаціональних злочинних організацій, тіншові ділки прикордонної злочинності, інші службові та фізичні особи. На думку А. П. Закалюка, визначальний критерій для організованої злочинної діяльності – це її мета, спрямованість на досягнення певного результату.

Така мета в її загальному розумінні – це отримання сталого, значного, а по можливості й надвисокого прибутку, насамперед фінансових коштів [7, 306]. На думку Я. Ю. Кондратьєва, Б. В. Романюка, спрямованість посягання спеціалізованих контрабандистів, тобто таких, що вчиняють контрабанду в складі організованої групи, що характерно і для контрабанди зброї, обумовлюється їх прагненням отримати конкретну матеріальну вигоду [8].

Оцінюючи сучасне становище міжнародної безпеки та беручи до уваги нові фактори, що їй загрожують, тобто нові ризики, О. Бантишев і О. Шмара зараховують до них контрабанду зброї та боєприпасів, які можуть використовувати утворені організації, в тому числі й міжнародні злочинні групи чи злочинні організації, з метою збагачення [9]. Аналізуючи наукові підходи щодо ознак економічної злочинності, Ю. В. Нікітін визначає, що виражений корисливий мотив та ознака – отримання вигоди в результаті присвоєння економічних ресурсів – ключова ознака економічної злочинності [10]. Саме таку спрямованість мають дії членів транснаціональної організованої злочинності – ділки, що створюють і контролюють канали незаконного переміщення зброї, тобто керівники тіншових підприємств, фірм (транснаціональних організованих угруповань контрабандистів), що діють під прикриттям легальної діяльності та керівники корпорацій, котрі “приховано підтримають контрабандистів”, які завдають найбільшу фінансову шкоду бюджету України. Тому можна зробити висновок, що особи, які займаються контрабандою зброї професійно і діють у складі організованих, у тому числі й міжнародних груп, мають корисливу мотивацію і мету – отримання економічної вигоди. Це основна мета контрабандної організованої діяльності. До цього слід додати, що в окремих випадках окремі контрабандисти (групи контрабандистів) можуть мати й іншу мету.

Оцінка суспільної небезпеки контрабанди зброї залежить від визначення рівня латентності цього злочину. За даними В. Ф. Оболенцева, латентність контрабанди становить

55,8 %. На думку П. Ліщишина, “виявляється лише один із десяти випадків контрабанди, хоча відомі кримінальні справи, за якими встановлювалися раніше не виявлені сотні епізодів контрабандної діяльності” [11, 86]. Проте кількість випадків контрабанди зброї, що зареєстровано в статистичній звітності, – лише невелика частка в загальній кількості вчинених злочинів цього виду. Найбільшу небезпечність для суспільства являє собою діяльність контрабандистів – членів організованої транснаціональної злочинності, яка рідко потрапляє в поле зору правоохоронних органів. Як результат, на цей час не виявлено жодної справи про великомасштабну контрабанду зброї, тісно пов’язану з корупцією, вчинену організованими злочинними угрупованнями на професійній основі [12, 103]. На думку О. Г. Кальмана, абсолютно невизначеними в системі національних рахунків є обсяги кримінальної економіки і кримінальних промислів (у тому числі торгівля зброєю) [13, 55]. Це говорить про високу латентність контрабанди зброї, вчиненої в організованих формах.

Оцінка суспільної небезпеки контрабанди зброї визначається важливістю об’єкта, на який спрямовано посягання, що знаходить своє відображення в Особливій частині КК у вигляді розміщення норми у відповідному розділі. Так, В. О. Навроцький, характеризуючи злочин, передбачений ст. 70 попереднього КК, визнає контрабанду посяганням на економічну безпеку України [14, 74–75]. Проектанти і автори коментарів до КК 2001 р. вважають, що контрабанда зброї посягає на господарські відносини. Проте останнім часом виникло багато суперечок з приводу родового об’єкта контрабанди зброї. Не всі науковці погоджуються з тим, що родовим об’єктом контрабанди зброї є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини щодо забезпечення господарської діяльності. Наприклад, колектив авторів монографії “Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід” А. А. Музика, А. В. Савченко, О. В. Процюк, В. В. Сіленко, О. П. Горох [15] запропонували виділити в окрему статтю відповідальність за переміщення зброї та боєприпасів у розд. IX “Злочини проти громадської безпеки” Особливої частини КК України. Автори виходять з того, що предмет цього злочину (зброя, боєприпаси) прямо не пов’язані зі сферою господарської діяльності. Характерна ознака названих предметів – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження навколишнього середовища, тому, на їх думку, норму, що встановлює кримінальну відповідальність за контрабанду зброї, слід вилучити зі ст. 201 КК і перемістити в розд. IX “Злочини проти громадської безпеки” Особливої частини КК України. Разом з тим очевидно, що контрабандисти несплатою митних податків і платежів підривають економіку держави, заподіюють величезні економічні збитки державі.

У зв’язку з викладеним, на нашу думку, слід звернути увагу на позицію І. В. Бойка, який у статті “Контрабанда зброї в Україні та окремі шляхи вирішення цієї проблеми” визначив, що цей злочин загрожує безпеці України, тобто йдеться про державну безпеку [16]. У свою чергу, поняття “національна безпека” науковці та практики пов’язують з основними факторами загрози, визначеними в ст. 7 Закону від 19 червня 2003 р. № 964-IV “Про основи національної безпеки України”, до яких законодавець зараховує і можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження [17]. Національна безпека, у свою чергу, поділяється на: державну безпеку, локальну (регіональну) безпеку, приватну (фірм і особи) безпеку. Залежно від типу загрози, а також у змістовному плані виділяються такі загрози: екологічна, економічна, військова, ресурсна, соціальна, науково-технічна, інноваційна, технічна та ін. [18]. Таким чином, національна безпека за наявними класифікаціями може бути державною та залежно від характеру загрози – економічною. Економічну безпеку, у свою чергу, слід розглядати як елемент системи національної безпеки.

Слід також зазначити, що П. П. Андрушко, Л. П. Брич, Н. О. Гуророва запропонували внесення в Особливу частину КК України окремого розділу, виділили в нього злочини, що посягають на фінансову діяльність держави. П. П. Андрушко зараховує до цих злочинів контрабанду (ст. 201 КК) [19]. На наш погляд, це цікава пропозиція, проте слід ураховувати, що родовий об’єкт тісно пов’язаний з основним безпосереднім об’єктом. У літературі основним безпосереднім об’єктом називають ті суспільні відносини, посягання на які становлять суспільну небезпечність злочину і

для охорони котрих законодавець створив відповідну кримінально-правову норму. Додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, яким заподіюється шкода поряд з основним об'єктом [20]. Так, основним безпосереднім об'єктом контрабанди О. О. Дудоров називає відносини у сфері переміщення предметів через митний кордон України. Так само визначають безпосередній об'єкт контрабанди М. І. Мельник, М. І. Хавронюк [21]. На наш погляд, ця позиція найобґрунтованіша, тому що контрабандист порушує правила переміщення предметів, а точніше, товарів, які встановлені Митним кодексом України. Так, ч. 1. ст. 3 Митного кодексу України від 13 березня 2012 р. передбачає, що “при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, застосовуються виключно норми законів України та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, чинні на день прийняття митної декларації митним органом України”, а в ч. 3 ст. 7 Митного кодексу України зазначено, що “процедури митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, митні режими та умови їх застосування, заборони та/або обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів, умови та порядок справляння митних платежів, митні пільги визначаються цим Кодексом та іншими законами України” [22]. Крім того, ряд науковців, здійснюючи кримінально-правову класифікацію економічних (господарських) злочинів, зараховують контрабанду до злочинів у сфері митного регулювання [23], що також свідчить на користь названого родового об'єкта.

Виходячи із цього логічно було б стверджувати, що у зв'язку з вчиненням контрабанди зброї руйнуються економічні (господарські) відносини у частині формування доходної частини бюджету за рахунок надходження митних платежів. Тому, на наш погляд, розміщення цього складу в розд. VII КК виправдано. Проте, враховуючи підвищену суспільну небезпечність контрабанди, що посилюється, в тому числі посяганням цього злочину на додаткові об'єкти, такі як громадська безпека, здоров'я населення, на наш погляд, норму про контрабанду зброї слід виділити в окрему частину ст. 201 КК, установивши суворішу відповідальність за її вчинення, а також передбачити кваліфікуючу ознаку: вчинення цього злочину організованою групою осіб чи злочинною організацією. Також слід зазначити, що належна оцінка суспільної небезпеки контрабанди зброї державою і суспільством знаходить свій вияв через її предмет і, насамперед, через наявність законів, котрі регулюють питання поняття, визначення видів зброї, у тому числі й такої, що становить предмет контрабанди. Питання поняття зброї, її види та класифікація визначали багато вітчизняних іноземних (наприклад, російських) учених. Проте й досі не враховано таких важливих моментів, що у ст. 201 КК характер і вид зброї законодавець не уточнює і не конкретизує, до предмета контрабанди зброї не включено основні частини вогнепальної зброї, що актуально під час вирішення питання кримінальної відповідальності її суб'єктів в організованих формах.

Висновки. Таким чином, виходячи з викладеного, зокрема дослідження основних ознак, котрі впливають на оцінку ступеня суспільної небезпеки контрабанди зброї, бойових припасів та вибухових речовин, можна визначити цей злочин як фактор загрози національній безпеці України у сфері її економічних інтересів, що дає можливість ширше подивитися на цей феномен та врахувати його особливості під час розробки національної концепції та стратегії боротьби з цим видом злочинності.

Література

1. Клименко О. С. Запобігання незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спец. 12.00.08 / О. С. Клименко. – К., 2012. – 19 с.
2. Дендерук А. В. Боротьба з контрабандою зброї та вибухових речовин / А. В. Дендерук // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою: Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників / за ред. А. І. Комарова, В. В. Медведчука, В. О. Євдокімова, В. Ф. Бойка, М. В. Джиги, О. О. Крикуна. – К., 1999. – Т. 18.

3. Довідка департаменту боротьби з контрабандою, аналізу ризиків та протидії корупції ДМСУ від 12.03.2012 р.
4. Биленчук П. Д. Транснаціональна преступность: состояние и трансформация : учебное пособие / Биленчук П. Д., Еркенов С. Е., Кофанов А. В. / под ред. акад. П. Д. Биленчука. – К. : Атика, 1999. – 272 с.
5. Міняйло Н. С. Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : спец. 12.00.08, Н. С. Міняйло. – К., 2012. – 20 с.
6. www.facebook.com/permalink.php?id=284752354908331...fbid
7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика / Закалюк А. П. – К. : Ін Юре, 2007. – Т. 2. – 712 с.
8. Контрабанда: засоби попередження та протидії : навчальний посібник / Романюк Б. В., Камлик М. І., Коваленко В. В. та ін. ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва, Б. В. Романюка. – К. : МІВВЦ, 2001. – 118 с.
9. Бантишев О. Протидія тероризму: теорія і практика, досвід, проблеми сучасності та шляхи її вирішення / О. Бантишев, О. Шмара // Митний кодекс. – 2005. – № 2 (4).
10. Нікітін Ю. Економічна безпека як один із ключових факторів впливу на забезпечення національної безпеки і стабілізації криміногенного стану в державі / Ю. Нікітін // Право України. – 2009. – № 2. – С. 160–166.
11. Ліщишин П. Актуальність боротьби з контрабандою на сучасному етапі / П. Ліщишин // Вісник прокуратури. – 2003. – № 2. – (20) лютий.
12. Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики / Шевчук В. М. – Х. : Гриф, 2003. – 280 с.
13. Злочинність у сфері економіки: проблеми прогнозування, планування та координації заходів протидії / за редакцією д-ра юридичних наук, проф. О. Г. Кальмана. – Х. : Новасофт, 2005. – 255 с.
14. Навроцький В. О. Кримінальне право. Особлива частина : курс лекцій / Навроцький В. О. – К. : Знання, 2000.
15. Музика А. А. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід : монографія / Музика А. А., Савченко А. В., Процюк О. В. та ін. – М. ; К. : видавець Паливода О. В., 2011. – 276 с.
16. Бойко І. В. Контрабанда зброї в Україні та окремі шляхи вирішення цієї проблеми / І. В. Бойко // Науковий вісник. – 2001. – № 4. – С. 143–152.
17. Про основи національної безпеки України : Закон Української РСР від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – Ст. 351.
18. Головченко О. М. Місце і роль економічної безпеки в системі національної безпеки / О. М. Головченко // Митна справа. – 2006. – № 3. – С. 197–200.
19. Андрушко П. Злочини у сфері господарської діяльності за чинним кримінальним кодексом та проектом КК: проблеми систематизації, криміналізації та декриміналізації / П. Андрушко // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1998. – № 8. – С. 13–18.
20. Уголовное право Украины: Общая часть : учебник / Александров Ю. В., Антипов В. И., Володько Н. В. и др. ; отв. ред. Кондратьев Я. Ю. ; под ред. Клименко В. А., Мельника Н. И. – К. : Атика, 2002. – 448 с.
21. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Канон, А.С.К, 2001. – 1104 с.
22. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р.
23. Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.